

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 05.02.2021 Kabul/Accepted: 13.07.2021

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 561-579

2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN KATILIM BANKALARI ÜZERİNE ETKİSİⁱ

Fatih KONAKⁱⁱ, Sevim ERGENOĞLUⁱⁱⁱ

Öz

Finansal sistem içerisinde yatırım yapma isteğinde bulunan piyasa katılımcıları, her zaman kendilerine uygun bir yatırım aracı arama eğiliminde olmuşlardır. Faiz ve benzeri olguların, bazı dinlere mensup kişiler (özellikle Müslümanlar) tarafından, uygun bir kazanç türü olarak görülmemesinden dolayı, İslami bankacılık ve bu alanda kullanılan enstrümanlar finansal piyasalarda bir pay elde etmiştir ve bu pay gün geçtikçe büyümektedir. Türkiye’de Katılım Bankaları aracılığıyla gerçekleşen İslami finans faaliyetleri, diğer bankalar gibi 2008 küresel finans krizine maruz kalmıştır. Bu kapsamda, çalışmanın asıl amacı, 2008 küresel finans krizinin, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılmasıdır. Uygulanan Havuzlanmış En Küçük Kareler ve Panel Regresyon Analizi sonucunda, GSYİH değişkeninin Aktif ve Özsermaye Karlılığı üzerinde negatif etkilerine rastlanılmıştır. Ayrıca Özsermaye Karlılığı ve kriz değişkeni arasında negatif ve anlamlı bir etki gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bankaları, 2008 Küresel Finans Krizi, Panel Veri Analizi.

The Effect Of 2008 Global Financial Crisis On Participation Banks

Abstract

Market participants, who are willing to invest in the financial system, have always tended to find a suitable investment instruments. Since interest and similar phenomena are not seen by some religions (especially Muslims) as an appropriate type of gain, Islamic banking and instruments have gained a share in financial markets and this share is growing day by day. Realized through participation banks in Turkey, Islamic finance activities was exposed to the in 2008 global financial crisis as other banks. In this context, the main objective of the study, in 2008 the global financial crisis is revealing the impact of the participation banks operating in Turkey. As a result of Pooled Least Squares and Panel Regression Analysis, were found negative effects of GDP variable on Asset and Equity Profitability. In addition, a negative and significant effect was observed between the Equity Profitability and the crisis variable.

Keywords: Participation Banks, 2008 Global Financial Crisis, Panel Data Analysis.

ⁱ Bu çalışma, International Congress of Management, Economy and Policy Kongresinde sözlü olarak sunulan bildirinin düzenlenerek genişletilmiş halidir.

ⁱⁱ Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü, fatihkonak@hitit.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6917-5082

ⁱⁱⁱ Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman Bölümü Doktora Öğrencisi, sevim.erg06@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9453-932X

Giriş

Ülkelerin kalkınması ve uluslararası alanda gücünü kanıtlaması; askeri, siyasi ve sosyal etmenlerin yanında ekonomisinin güçlü olmasından geçmektedir. Bir ekonominin güçlü olması, ekonomiye duyulan güven sonucunda ortaya çıkan yatırımların gücünden geçmektedir. Bu nedenle ekonomiler, güven faktörü üzerine kurulmuş sağlam yapılar olmayı amaçlamaktadır. Fakat her ne kadar güven içerisinde yatırımları kendilerine çekmeye çalışsalar da ülke ekonomilerinin kırılgan bir yapıya sahip olduğunu da unutmamak gereklidir. Ekonomiler, kendi piyasalarına yatırımları çekerken, bu yatırımların oluşturduğu bazı riskleri de içine çekmektedir. Bu noktada, yatırımları kendilerine çekmeyi amaçlayan ülkeler, küreselleşme hamlesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Sonuçta ne kadar çok yatırım o kadar güçlü ekonomi anlayışı, ekonomileri birbirleri arasında bir yatırım akışına itmiştir.

Türkiye’de 1980’lere kadar olan dışa kapalı ekonomi politikaları, 1980’den sonra dışa açık bir hal aldığı anda, işletmeler ve ülke içerisindeki yatırımlar için fon toplama, ülke içi ve ülke dışı alanlardan sağlamaya çalışılmıştır. Bu nedenle, 1980’lerden bu yana ekonomi, dışarıdan gelen fonlarla beraber bazı riskleri de bünyesine katmıştır. Ekonomiler, birbirleri ile etkileşim halinde olduklarından dolayı bu riskler, hangi bölgede oluşursa oluşsun küreselleşme nedeniyle diğer ekonomilere de sıçramıştır.

562

Türkiye de küreselleşen ekonominin getirdiği risklerden 2008 yılında etkilenmiştir. Her ne kadar bu riskin ülke ekonomisini teğet geçtiği söylene de ekonominin durumuna bakıldığı zaman etkilerinin varlığı görülmüştür. Özellikle, Türkiye ekonomisindeki bankaların rolünün önemine bakılacak olursa ve 2008 küresel krizinin de bankacılık temelli bir kriz olduğunu göz önünde bulundurulursa; ‘Kriz Türkiye’yi teğet geçmiştir.’ ifadesinde eksiklikler olduğu anlaşılacaktır. Türkiye’de, bankacılık sektörünün, ekonomideki ağırlığı, bankacılık türlerindeki çeşitlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Ticari banka temelli bir yapısının olmasına karşın, uzun yıllardır faaliyetini sürdüren katılım bankaları ve son yıllarda katılım bankacılığında işlemlerin çoğalması, akıllara katılım bankalarının da ticari bankalar gibi krizlere karşı kırılgan olup olmadığı sorusunu getirmektedir. Katılım bankacılığının küresel finansal krizden etkilenip etkilenmediği hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, 2006-2016 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren üç adet katılım bankasının 2008 küresel finans krizine karşı nasıl tepki verdiği ölçülmek istenmiştir. Analiz yöntemi olarak, Aktif ve Özkaynak Karlılığı modelleri için panel veri analizi yapılmış ve her iki model için Tesadüfi Etkiler yöntemi kullanılmıştır.

1. İslami Finansın Doğuşu, Gelişimi ve İslami Bankacılık

Faiz kavramı oldukça eskiye dayanmaktadır. Yaklaşık olarak milattan önce 3000’li yıllarda, Sümerler’ in hâkimiyetini kurduğu bölgelerde faiz kavramı devreye girmiş ve kredili mal alış-satışları düzenli bir şekilde bir borç aracıymış gibi kullanıldıkları belirlenmiştir (Seyrek ve Mızırak, 2009, s. 385). İslami bankacılık faaliyetleriyle beraber faizin yasak olduğu düşüncesinin günümüzde adından söz ettirmesinin yanı sıra, eski zaman düşünürleri de

faizin sakıncaları hakkında fikir beyan etmiş ve bu fikirler günümüze kadar gelmiştir. Bunlardan en önemlileri Aristo ve Eflatun'dur. Düşüncelerini ima ederken, paranın sadece mübadele aracı olarak kullanılması gerektiğini, faizin, paranın asıl amacının önüne geçilmesinin sakıncalı olacağını belirtmiştir (Terzi, 2015, s. 2).

İslam ekonomisi, ilk kez 1960'larda Seyyid Ebu'l-A'la Mevdudi tarafından gündeme getirilmiştir. Modern bir kavram olarak ortaya atılan İslam ekonomisi, ana akım iktisada karşı tepki şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu kavram, sadece faizsiz alışveriş alanında kalmayıp, ekonomide yer alan tüm birimlerin fikirlerine bir destek niteliği olacak şekilde geniş bir alana yayılmıştır. Bu kavramın asıl amacı ise, şeriat kuralları çerçevesinde kişiler arasındaki gelirin adil ve eşit dağıtılmasına hizmet etmektir. (Atar, 2017, s. 1030).

İslami ekonomik modeller, şeriat kurallarına dayanmaktadır. Şeriat kuralları, ticari ve diğer işlemlerde bazı kurallara uyulmasını emretmekte ve bu emirlerin dışına çıkan durumları uygun bulmamaktadır. İslami finans ise ekonomik alanda yapılan işlemlerin, şeriat kurallarına uygun olarak yapılmasını sağlayan bir sistem olmuştur. (Türker, 2010, s. 5).

1960'lı yıllarda adından söz ettirmeye başladıktan sonra 1970'li yıllarda hızla yayılarak yaklaşık 75 ülkeye ulaşan faizsiz finans sisteminin özellikle Ortadoğu ve Güneydoğu Asya bölgelerinde oldukça yaygın olduğu görülmüştür. Bu bölgelerde başlayan akım, diğer ülkelerin de ilgisini çekmiş ve yeni bir finansman aracı olarak ilgi görmeye başlamıştır. (Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, [SERPAM], 2016, s. 3).

İslami finans sistemi, faizin haram olduğu düşüncesi ile sadece Müslümanları ilgilendiriyor gibi görünse de İslam dinini benimseyen kitlelerin yanı sıra diğer dinlere mensup kişiler ve kurumlarca da bir finansman kaynağı olarak görülmüş ve tercih edilmeye başlamıştır. Böylece bazı ülkeler, kendilerini İslami finans alanında ana komuta merkezi olarak ilan etmeye başlayarak, sektörün daha da iyi yerlere gelebilmesi için bazı faaliyetlere girişmiştir (Türker, 2010, s. ii).

Günümüzde, son 20 yıl içerisinde İslami finans işlevinin büyük çoğunluğunu yerine getiren İslami bankaların sayısında bir artış olduğu görülmektedir. Dünyanın farklı bölgelerindeki kişiler ve kurumlar, İslami finans sistemine ayak uydurmak ve oluşan talebi karşılamak amacıyla, mevduat bankalarının, İslami bankacılık segmentini geliştirerek işlem yapmaya başlamıştır. Böylece köklü mevduat bankalarının da İslami bankacılık alanlarında faaliyetleri başlamış ve İslami finans alanında işlem görebilecekleri bir pazar oluşmuştur. İslami bankalar, bugün bile riskleri ve bankacılık ürünlerini çeşitli hale getirilerek daha tercih edilebilir olma yolunda ilerlemektedir. İşlem olarak ticari bankalarla aynı amaca hizmet ediyor gibi görünse de İslami bankalar, faizsiz finans çerçevesinde işlemlerini yapmakta ve bu işlemleri talep eden kişi ve kurumlara hizmet sağlamaktadır (Gohou ve Miniaoui, 2013, s. 3).

İslami finansı benimsemek isteyen müşteri ve kurumları bu alana çeken ana olay, faizin işlemlerde kullanılmamasıdır. Faizsiz işlem yapılabilecek enstrümanların çokluğu bu alana olan ilgiyi ve piyasanın derinliğini artırmaktadır. İslami finans araçlarının artması, İslami finans alanının genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Faizsiz finans araçlarının çeşitlenmesi,

bazı noktalarda da işlemlerin çeşitli olması ile ihtiyaç haline gelmektedir. En temel faizsiz finans araçlarının araçların yanı sıra, bu alanda işlem gören mühendisler piyasayı derinleştirmek ve talebe karşılık vermek adına farklı araçlar geliştirmektedirler (Bayındır, 2015, s. 91). İslami bankaların temel çalışma prensipleri ise kısaca şöyledir (Tetik ve Dündar, 2014, s. 45):

- Mutlak risk vardır. İslami bankacılıkta yapılan işlemler, faizin haram ticaretin helal kılınması ile beraber, genellikle ticari işlemleri içerdiği için belirli oranlarda risk taşır.
- Finansal risk, acente veya sermayeyi işleten yöneticinin değil, sermayeyi sağlayan kişisindedir.
- Faizsiz finans kuruluşları, sağladıkları veya kullandıkları fonlardan dolayı faiz talep etmez.
- Fonların büyük bir kısmı sosyal anlamda yarar sağlamaya yönelik projelerde kullanılır.
- Kullanılan fonlar genellikle sermaye ile bağlantılıdır. İşlemlerin sonucu sermayenin getirisi olan kar veya negatif unsur olan zarar ile ilişkilidir.

İslami bankacılık basit bir şekilde, faize dayalı borçlanma ve borç verme haricinde, neredeyse tüm bankacılık faaliyetlerini kapsayan kurumlarıdır. Sorumluluklar (pasif) tarafında; Mudaraba, Murabaha ve Müşaraka gibi İslami finansman biçimlerine dayanan fonları harekete geçirmektedir. Ayrıca garanti edilmiş ve faizsiz kredi olarak adlandırılan, müşterilerden gelen mevduat taleplerini kabul etmektedirler. Varlıklar tarafında Şeriat uyarınca, kar ve zarar paylaşımı veya borç yaratma temelinde fonlar geliştirilir. Ayrıca, yatırım mevduatı olarak adlandırılan vadeli mevduat, sahipleri için yatırım yöneticisi rolü oynamaktadır. Özellikle sermaye ve emtia alım-satımı işlemi, bankacılık işlemlerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (Almanaseer, 2014, s. 179).

İslami finans kuruluşlarının fonları kullandırma yöntemleri temelde yedi işlemde oluşmaktadır. Bunları açıklamak gerekirse:

Mudaraba: Bankalarca en çok tercih edilen finansman yöntemidir. Bu yöntemde bir proje ortaya koyan fakat yeterli finansmanı sağlayamayan kişi veya kurumlar bir İslami finans kuruluşuna başvurarak projesini sunar, bu kuruluş da uygun görürse yeterli finansmanı kişiye/kuruma kullandırır ve projenin hayata geçmesini sağlar. Yani emek kişi/kurumlar tarafından, bu emeği ortaya çıkarmak için gereken finansman ise İslami finans kuruluşları tarafından sağlanmaktadır (www.baskent.edu.tr).

Müşareke: En temel anlamıyla 'ortaklık' bildiren müşareke; bir işletmeye emek ve sermaye bakımından katılmak anlamlarına gelir. Tarafların kazancının müşareke sözleşmesinde belirtildiği işlemde taraflar hem emek hem de sermayesiyle işe katılımda buldukları için ortaya çıkan zarardan da ortaya koydukları pay kadar sorumludurlar. Eğer ortaya bir kar çıkmazsa bile işletmenin aktifleri ortaklığın da mal varlığını ifade ettiğinden bu aktiflerin

değerlerindeki artış sayesinde ortaklık aslında zarar etmemiş gibi de düşünülebilmektedir (Terzi, 2015, s. 7).

Murabaha: Bu yöntemde işletmenin varlığını devam ettirmesi için gereken hammadde, yan madde ve bunları pazarlama gibi işlemler için gerekli olan finansman, katılım bankası tarafından, işletme adına bu mal ve hizmetleri satan kurumlara ödemesinin yapılması işlemidir. Burada işletmeler bu mal ve hizmetler için yeterli toplu bir finansmana sahip olmadıklarında bu yöntemi kullanmaktadırlar. Katılım bankalarının bu işleminden doğan kazancı ise işletme adına satın alınan mal bedeli üzerine bir kar oranı ekleyerek işletmeye satılması işleminden doğan gelirdir (Güler, 2014, s. 53).

İcare: Leasing yani finansal kiralama işlemleri, katılım bankaları tarafından İcare Sözleşmeleri adı altında kullanılmaktadır. Yani katılım bankası müşterisinin istediği kalite ve özelliklere sahip bir malı satın alarak sahipliğini kendi elinde bulundurur, işletmeye ise kiralama yoluyla kullanır. Burada katılım bankaları belirli bir kira geliri elde ederken, işletmeler de ihtiyaç duydukları malları finansman sıkıntısı çekmeden kiralama yoluyla kullanabilmektedir (Pehlivan, 2016, s. 302).

Sukuk: Son yıllarda İslami finansman hareketlerinin çoğalmasında ve piyasalara uyumlaştırılması adına adımlar atılırken en önemli gelişmelerden birisi de Sukuk olarak adlandırılan aracın ortaya çıkması olmuştur. Sukuk aslında finansal piyasalarda karşılaştığımız senetler gibidir. Fakat buradaki asıl fark senetlerin fiziki olarak ifade edilebilen bir varlığa dayalı olmaksızın çıkarılmamasıdır (SERPAM, 2013, s. 6).

İstisna: İstisna, henüz varlığı olmayan bir malın, müşterinin istekleri ve talebi doğrultusunda üretilmesi işlemidir. Kişi veya kurumlar katılım bankalarına, nitelikleri önceden belirlenmiş bir malın üretmesi için başvurur. Yani bir bedel karşılığında, ihtiyaca binaen bir malın katılım bankalarının emeği sayesinde üretilmesi ve talep eden tarafa üretildikten sonra verilmesi işlemidir (Arslan, 2020, s. 35).

Karz-ı Hasen: Herhangi bir karşılık beklemeden, faizsiz bir şekilde borç verme işlemine Karz-ı Hasen denilmektedir. Katılım bankaları fon kullanmak isteyen müşterilerine, belirli bir vadede ve ertelenmeden ya da taksitlendirilmeden, verilen paranın karşılığını vade sonunda almaktadır. Bu bir Karz-ı Hasen işlemidir. Bazı katılım bankaları müşterilerine verdikleri kredi kartı veya nakit çekme hizmetini Karz-ı Hasen işlemine göre yapmaktadır. Elde edilen fon, vadesi geldiğinde herhangi bir faiz ödenmeksizin ve tek seferde ödenmektedir (Sırım, 2019, s. 129).

İslami bankaların yaptıkları işlemlere dayalı ürünler gün geçtikçe artmakta ve bu bankaların tercih edilebilirliğini etkilemektedir. Öncelikle faizsiz finans sistemini tercih eden müşterilerin, ne amaçla tercih ettikleri tespit edilmektedir. Bu bağlamda müşteriler, ihtiyaçlarına uygun araçlara yönlendirilmekte ve yatırımlarını doğru planlama sonucu gerçekleştirmektedir.

İslami bankacılığın gelişmesi; ABD'nin kalkınmaya dair yükünü tek başına Dünya Bankası'na bırakmasının doğru olmadığı düşüncesinden yola çıkmıştır. Bu nedenle Dünya Bankası gibi çalışan bankaların kurulması fikri, bu alandaki gelişimi hızlandırmıştır. Buna paralel olarak, Asya ve Afrika kalkınma bankaları ve 1975 yılında Cidde'de İslami Kalkınma Bankası kurulmuştur. Fakat bu bankanın da İslami finans boyutunda yetersiz kaldığı gözlemlenmiş ve artan talebi karşılamak üzere ve zengin Müslümanların ekonomik güçlerini birleştirmesiyle, 1981 yılında, "Dar Al-Maal Al- İslâmi" adındaki holding, İsviçre'nin Cenevre kentinde kurulmuştur. Böylece İslami finans adı altında işlem gören İslami bankaların ilk örnekleri bu şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır (Onan ve Sümer, 2015, s. 298).

2. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Yapısı ve İslami Bankacılık

Türkiye'de bankacılık sektörü ağırlıklı olarak kısa vadeli borçların finansmanı açısından kullanıldığı için bankacılık işlemleri de ekonomide önemli bir yer tutmaktadır (İskenderoğlu, Karadeniz ve Atioğlu, 2011, s. 292). Türkiye'nin sahip olduğu finansal sistemin sağlam temellere dayanan, piyasadaki içerden ve dışarıdan gelen değişimler karşısında sağlam durabilmesi bazı düzenlemeler yapılmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş programı ile 14 Nisan 2001 yılında, finansal sistemini sağlamlaştırmayı amaçlayan program ile finansal sisteme zarar veren etmenlerin en aza indirilmesi amaçlanmıştır (Sümer, 2016, s. 490). Bu alanda yapılan en önemli düzenlemelerden birisi ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun (BDDK) kurulması olmuştur. Bu kurumun ana faaliyet konusu, bankacılık alanında yapılacak olan yenilikleri düzenlemek, bankaları belirli tarihlerde denetlemek ve sistemin akıcı bir biçimde işlemlerini sağlamak olmuştur. BDDK'nın kurulmasıyla güçlenen bankacılık sistemi, daha sonra yaşanabilecek olası krizlere karşı sistemin dayanma potansiyelini artırmıştır (Sümer, 2016, s. 491).

Küresel bazda finansman hareketlerinin artması faizsiz finansman için de pozitif bir durum olmuş ve faizsiz finans araçları bu amaca aracılık eden banka ve diğer kurumlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Faizsiz bankacılığın literatürdeki yeri, İslami Bankacılık olarak anılmakla birlikte Türkiye'de bu isim katılım bankacılığı adı altında toplanarak işlemlerine devam etmektedir. Katılım bankacılığının Türkiye'deki gelişimine bakılacak olursa, 1913'ler ile 2000 sonrası döneme odaklanmak en doğrusu olacaktır. Türkiye'de ilk katılım bankacılığı hareketi, 1913 yılında Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın kurulmasıyla başlamıştır. Adapazarı İslam Ticaret bankasının, Türkiye'deki katılım bankacılığının ilk kurumu olarak görülmesi, faaliyetlerinin İslami bankacılık temellerine göre yapmasına bağlanmıştır. (Aslan ve Özdemir, 2017, s. 17).

Daha sonra 1975 yılında kurulan, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) halkın her kesiminden insanı, tasarruflarını değerlendirirken faizsiz ve kazançlı yatırımlar yapmaya yönlendirmiştir. Bu girişimi ile DESİYAB' ta Türkiye'de faizsiz bankacılık şeklinde faaliyet gösteren kurumlardan biri olarak tanımlanmıştır. (Temelli, Çınar ve Boz, 2017, s. 17).

DESİYAB' ın kurulmasıyla adını iyiden iyiye duyuran faizsiz finans işlemi, tasarruf sahiplerini harekete geçirmiştir. Artan talebe cevap vermede DESİYAB' ın yetersiz kalmasıyla,

Özel Finans Kurumu adını altında faizsiz işlem yapan kurumlar açılmıştır. Özel Finans Kurumları (ÖFK) aslında katılım bankacılığının Türkiye’de tam anlamıyla temellerinin atıldığı yapılar olmuştur. Tıpkı ticari bankalar gibi işleyen ÖFK’ lar, tasarruf sahipleri ile yatırımcıları bir araya getiren ama ticari bankalardaki faiz olgusunu, işlemlerden doğan kar-zarara katılma şeklinde ifade eden yapılar olarak finansal sistemde yer almaya başlamıştır. ÖFK’ ların Türkiye’de resmi olarak kurulmasına, 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, 16.12.1983 tarihinde izin verilmiş ve 1985 yılında faaliyete başlamıştır. (Öztop, 2006, s. 8).

ÖFK’ların faaliyetleri esnasında bazı sorunlarla karşılaşmaları, bu kurumların faizsiz finans alanında yetersiz görülmesine neden olmaya başlamıştır. ÖFK’ ların bir banka olarak görülememesi, bazı kuruluşlarca da adında banka ibaresi olmaması, bu kuruluşların bir banka gibi işlem yapmasına rağmen, işlemin diğer taraflarınca bir banka olarak algılanamamasına sebep olmuştur. Yaşanan bu sorunlardan dolayı bir çözüm arayışı içine girilen dönemde, faizsiz finans alanında işlem yapan bir kurum olarak adlandırılan Albaraka Türk, kendi çıkarttığı Bereket adlı dergide “Bankacılıkta Yeni Boyut: Katılım Bankacılığı” isimli bir makale yayınlarken Türkiye ekonomisine artık faizsiz finans işi yapan bankaları bir birlik altında ve banka ibaresiyle buluşmasına temel hazırlamıştır (Hazıroğlu,2016,126). Bu bağlamda, Özel Finans Kurumları ismi Katılım Bankacılığı olarak 19.10.2005 tarihinde çıkarılan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile değişmiştir. (Apak ve Açıkgoz, 2011, s. 72).

Türkiye’de günümüz itibariyle katılım bankaları olarak adlandırılan altı adet banka bulunmaktadır. Bunlardan bazıları çok köklü temellere dayanan, bazıları yeni faaliyete başlamış olarak yer alırken bazı katılım bankaları ise tasfiye edilerek varlıklarını sonlandırmıştır. Mevcut durumda faaliyetlerine devam eden katılım bankaları ve aktif büyüklükleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları

Bankalar	Kuruluş Tarihleri	Aktif Büyüklük
Albaraka Türk	1984	69.315.799
Kuveyt Türk	1989	152.290.315
Türkiye Finans	2005	81.370.822
Ziraat Katılım	2014	60.186.996
Vakıf Katılım	2015	53.157.628
Emlak Katılım	2019	20.390.177

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Sektör Bilgileri 2020

Türkiye’de katılım bankalarının faaliyet tarihi çok geçmişe dayanmamasına rağmen aktif büyüklükleri bakımından dikkat çekmektedir. Son yıllarda ticari bankalar nezdinde önemli bir yere sahip olan ve kamu bankaları olarak adlandırılan Vakıf ve Ziraat Bankası gibi bankaların da bu sektördeki taleplere cevap verebilmek adına katılım bankası uzantılarını hayata geçirdikleri görülmektedir.

Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının da fon kullandırma ve toplama yöntemi olarak kullandıkları ürünler, dünya çapında tüm katılım bankaların fon kullandırma

ve toplama yöntemlerine paralel olmaktadır. Temel fon toplama yöntemleri; Özel Cari Hesaplar ve Katılma Hesaplarıdır (Ustaoglu, 2014, s. 44).

3. Literatür Taraması

Bostan (2021) çalışmasında, Türkiye’de 2017-2019 yılları arasında faaliyet gösteren iki kamu sermayeli, üç özel sermayeli olmak üzere altı adet katılım bankasının finansal performanslarını analiz etmiştir. Analizde çok kriterli karar verme yöntemlerinden ENTROPİ, TOPSİS ve VIKOR yöntemleri kullanılmıştır. Karlılık ve maliyet rasyolarından olmak üzere yirmi iki adet oranın kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre, TOPSİS ve VIKOR yöntemine göre, 2019 yılında en iyi performans gösteren katılım bankası Ziraat Katılım olmuştur.

Tetik ve Şahin (2020) yaptıkları çalışmada, Türkiye’de 2011-2019 yılları arasında faaliyet gösteren yedi katılım bankasının performanslarını analiz etmeyi amaçlamışlardır. Analiz yöntemi olarak TOPSİS yöntemi ve yedi adet oran kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, en iyi performans gösteren banka, Türkiye Finans Katılım Bankası olmuştur. İkinci sırada Albaraka Türk Katılım Bankası üçüncü sırada ise Kuveyt Türk Katılım bankası yer almaktadır.

Khan ve Zahir (2020) çalışmalarında, Şeriat kuralları ve kurumsal yönetimin, Asya’da yer alan İslami bankaların performansına etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Asya bölgesinde yer alan on dokuz ülkede faaliyet gösteren yetmiş dokuz İslami bankanın 2011-2016 yılları arasındaki verileri ile panel veri regresyonu kullanılmıştır. Analize göre Şeriat kurallarının İslami bankacılık performansı üzerinde daha büyük bir etkisi olduğu ayrıca yüksek varlığa sahip İslami bankaların kurumsal yönetim ilkelerine eğiliminin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ledhem ve Mekidiche (2020) çalışmalarında, ekonomik büyüme ve İslami bankaların performansı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada; Malezya, Endonezya, Türkiye, Brunei ve Suudi Arabistan’da yer alan İslami bankaların 2014-2018 yılları arasındaki performans ve büyüme değişkenleri kullanılmıştır. CAMELS tekniği kullanılarak analiz edilen çalışmanın sonuçlarına göre; İslami bankaların finansal performans göstergelerinden Özsermaye Karlılığı’nın ekonomik büyüme ile etkileşim içerisinde olduğu gözlemlenmiştir.

Odabaş ve Bozdoğan (2020) yaptıkları çalışmada, Türkiye’de faaliyette bulunan beş adet katılım bankasının finansal performansını değerlendirmeyi amaçlamıştır. 2016-2019 yıllarındaki verilerden hareketle, bankalara ait otuz iki adet oranın kullanıldığı çalışmada, çok kriterli karar verme yöntemlerinden birisi olan ELECTRE yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre; üç yıllık süreçte Vakıf Katılım Bankasının diğer bankalara kıyasla daha iyi bir performans göstermiştir.

Karakaya (2019) çalışmasında, Türkiye’de faaliyet gösteren beş katılım bankasının 2018 yılındaki verileri kullanılarak performans analizi yapmayı amaçlamıştır. Analiz modeli olarak

CAMELS bileşenleri Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci (BAHS) ile hesaplanmış daha sonra TOPSİS yöntemi ile bankaların performans sıralaması yapılmıştır. Analiz sonucunda; Türkiye’de yer alan katılım bankalarının performansa göre sıralaması; Kuveyt Türk, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Türkiye Finans Katılım ve Albaraka Türk şeklinde gerçekleşmiştir.

Gündoğdu (2018), Türkiye’de faaliyet gösteren beş katılım bankasının, 2010-2017 yılları arasında elde edilen verilerinden hareketle, bu bankaların finansal performansını Gri İlişki Analizi ile ölçmeyi amaçlamıştır. Özkaynaklar / Toplam Aktifler, Özel Karşılıklar / Takipteki Krediler, Net Dönem (Zararı) Kârı / Toplam Aktifler gibi on beş farklı finansal oran ile yapılan analizde, Bank Asya katılım bankası kapatıldığı için veri setine dâhil edilmemiştir. Fakat Ziraat ve Vakıf katılım bankaları açıldıktan sonra veri setine dâhil edilmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre bankaların finansal performans sıralamasındaki yerleri sürekli değişmekle beraber finansal performans sıralamasında 2017 yılında Türkiye Finans Katılım Bankası ilk, Albaraka Türk Katılım Bankası son sırada yer almıştır.

Mongid (2016) çalışmasında, küresel finansal kriz esnasında İslami bankaların karlılığını ölçmeyi amaçlamıştır. MENA ülkeleri olarak adlandırılan; Arap Emirliği, Bahreyn, Mısır, Ürdün, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Sudan’da bulunan 13 bankanın 2003-2011 yılları arasında krize karşı gösterdiği performans incelenmiştir. Çalışmanın alınan örnekleme dayalı sonucuna göre, MENA bölgesinde bulunan ve analize dahil bankaların performanslarının küresel finansal krizden olumsuz olarak etkilendikleri sonucuna varılmaktadır.

Razak ve Amin (2016), Malezya’daki İslami bankaların finansal istikrarı üzerine küresel finansal krizin etkisini araştırdıkları çalışmalarında, 2007-2015 yılları arasındaki banka verilerini esas almışlardır. Çalışmada zaman serisi içerisinde iki ana nokta olan 2007-2008 mali kriz ve 2015 ekonomik krize odaklanılmıştır. Analiz sonucunda İslami bankaların küresel finansal kriz anında ve sonrasında likit varlıklarını çok iyi finanse edebildikleri için bir sorunla karşılaşmadıkları saptanmıştır.

Minioui, Sayani ve Chaibi (2015) çalışmalarında, Körfez İşbirliği Konseyi’nde (GCC) yer alan ülkelerin, İslami ve geleneksel göstergeleri üzerine finansal krizin etkilerini ölçtükleri çalışmalarında veri seti olarak altı ülkenin (Kuveyt, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Suudi Arabistan, Umman) piyasasından bilgiler ile Dow Jones İslami Piyasa Endeksi kullanılmıştır. Sonuç olarak; küresel finansal krizin, Bahreyn Piyasasının ortalama getirilerini etkilediği fakat diğer değişkenler üzerinde bir farka sebep olmadığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte finansal kriz, Kuveyt, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri piyasalarını etkilemiş fakat, Suudi Arabistan, Katar ve Umman piyasaları ile İslami Endeks üzerinde herhangi bir etki ortaya çıkarmamıştır. Ulaşılan bir başka sonuç ise İslami Endekslerin, geleneksel benzerlerine göre daha düşük bir volatilité göstermediği yargısına ulaşılmıştır.

Dhankar ve Tabash (2014) yaptıkları çalışmada, 2005-2010 yılları arasında Suudi Arabistan Krallığı’nda bulunan tüm İslami bankaların küresel finansal krize karşı istikrarını ölçmeyi amaçlamışlardır. İstikrarı performans üzerinden ölçmeyi amaçlarken, performans

ölçütü olarak likidite ve sermaye yeterlilik oranları kullanılmıştır. Genel sonuçlara göre sermaye yeterlilik rasyosu değişkeninde herhangi bir hareket gözlemlenmezken, İslami bankaların likidite kısmında daha başarılı oldukları ve finansal kriz sonrasında daha iyi bir performans gösterdiği gözlemlenmiştir.

Almanaseer (2014) yaptığı çalışmada, Bahreyn, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde işlem gören yirmi dört İslami bankanın, 2005-2012 yıllarındaki verileriyle, küresel krize karşı karlılığı incelenmiştir. Havuzlanmış regresyon modeli ile analizi yapılan çalışmaya göre; finansal krizin İslami bankacılığın karlılığı üzerinde önemli bir etkisi yoktur. Uygun makroekonomik koşullar, İslami bankacılığın karlılığını artırmıştır. Sonuç olarak küresel finansal krizin İslami bankalar üzerinde likidite ile birlikte karlılığı da artırıcı bir etkisi olduğu bulunmuştur.

Miniaoui ve Gohou (2013) çalışmasında, Birleşik Arap Emirlikleri'nde faaliyet gösteren yirmi beş ulusal bankanın 1995-2010 yılları arasında yıllık ve ana raporlarından alınan bilgiler ışığında, İslami ve geleneksel bankacılığın arasındaki performans ve verimlilik farkını Havuzlanmış EKK yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Krizin etkisini ölçmek amaçlı, veri seti kriz öncesi ve kriz sonrası olarak ikiye ayrılıp incelenmiştir. Yapılan işlemler diğer Körfez Ülkeleri Birliği (GCC)'ndeki ülkelerin aksine Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki geleneksel bankaların performansı kriz öncesi ve sonrası zamanlarında İslami bankalardan daha iyi olmuştur. Fakat bu performans göstergelerinin birçoğunda İslami bankaların krizden sonra geleneksel bankalar ile aralarında oluşan farkı hızla kapattığı görülmüştür.

Ali ve Ghauri (2013) çalışmalarında, Pakistan'da faaliyet gösteren iki İslami iki ticari banka olmak üzere dört bankanın, 2007-2009 yılları arasındaki verileri kullanılarak performans analizi yapmıştır. Sonuçlara göre İslami bankaların kredi riskleri kademeli olarak artsa da 2007 yılı başından bu yana daha düşük kaldığı görülmüştür. Çalışmanın toplu olarak yorumlanması kısmında İslami bankaların küresel finansal krizden çok etkilenmediği, bunun sebebi olarak da İslami bankacılık endüstrisinin şeffaflığı, ticari davranış kurallarına sıkı bir şekilde bağlı kalması ve yönetim etkinliğinin güçlü olması görülmüştür.

Abdulle ve Kassim (2012) çalışmalarında, 2006-2010 zaman diliminde Malezya'daki altı İslami dokuz geleneksel banka olmak üzere on beş bankanın, kriz anında ve kriz sonrasında olmak üzere küresel finansal krizin, bankaların performansları üzerindeki etkisini karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Metot olarak oran analizi kullanılan çalışmada, bilançolar ve gelir tabloları esas alınarak oran analizinin üç performans ölçütü kriteri olarak adlandırılan karlılık, likidite ve kredi(borç) riski performans oranları kullanılmıştır. Çalışma iki ana bulgu ile sonuçlanmıştır. Bunlar; finansal krizden dolayı bankacılık endüstrisinin iki türünde de kredi ve likidite riski bakımından büyük bir farka rastlanmamıştır ve ikinci olarak İslami bankacılık geleneksel benzerlerine göre fazla likit aktif tuttuğu için finansal krizden dolayı ortaya çıkan likidite riskine daha az maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hidayat ve Abduh (2012) Bahreyn'de 2005-2010 periyodunda 8 bankanın, küresel finansal krizin İslami bankaların performansı üzerine etkisini araştırmışlardır. Performans

değişkeni olarak Aktif ve Özsermaye karlılıklarının kullanıldığı modelde krizin etkilerini de ölçmek için zaman seti kriz öncesi ve sonrası olarak incelenmiştir. Havuzlanmış EKK yöntemi ile analiz edilen çalışmanın sonucuna göre; toplam varlıklar, sermaye ve genel harcamalar değişkenleri ve kriz dönemi sonrası kukla değişkeninin de performans üzerinde önemli bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Hasan ve Dridi (2010) çalışmalarında, Bahreyn, Jordan, Kuveyt Malezya, Suudi Arabistan, Türkiye ve Birleşik Arap Emirliklerinden oluşan sekiz ülkenin, 2007-2010 dönemlerinde yaklaşık yüz yirmi İslami ve kurumsal bankayı kapsayan, aşamalı banka verileriyle performans analizi yapmayı amaçlamıştır. Analiz sonucuna göre; İslami bankaların küresel finansal kriz sırasında, ticari bankalara kıyasla daha iyi bir direnç sağladığı gözlemlenmiştir.

Parasar ve Venkatesh (2010) çalışmalarında, geleneksel ve katılım bankalarının performanslarını karşılaştırmak amaçlı, Körfez Ülkeleri Birliği'nde yer alan altı geleneksel altı İslami toplam on iki bankanın 2006-2009 dönemleri arasındaki verilerini kullanmışlardır. Çalışmada kriz öncesi ve kriz dönemi olarak iki ayrı periyotta inceleme yapılmıştır. Çalışma göstermiştir ki; kriz sırasında sermaye yeterliliği ve kaldıraç açısından İslami bankacılık, ise Aktif Karlılık ve likidite açısından ise geleneksel bankalar sıkıntı yaşamıştır.

4. Yöntem

4.1. Araştırma Deseni

Çalışmada araştırma deseni olarak öncelikle Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) yöntemi kullanılarak analiz yapılmıştır. Daha sonra 2008 Küresel Finansal Kriz' in etkisini çalışma modelleri üzerinde görebilmek için Panel Regresyon Analizi yapılmıştır. Panel Regresyon Analizi kapsamında Sabit ya da Tesadüfi etkiler modellerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek üzere Hausman Testi yapılmıştır. Yapılan testin çıktılarına göre hem Aktif (ROA) hem de Özsermaye (ROE) modellerinde Tesadüfi Etkiler modeli kullanılmıştır.

4.2. Evren ve Örneklem

Türkiye' de katılım bankacılığı faaliyetleri çok yeni olmamakla beraber zaman içerisinde açılan ve kapanan katılım bankaları mevcuttur. Çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren beş katılım bankasından üç tanesi analiz kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda üç adet banka kullanılmasının sebebi 2006-2016 yıllarında veri devamlılığı sağlayan banka sayısının üç tane olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Bank Asya Katılım Bankası tasfiye edildiği için analiz kapsamında değerlendirilmemiştir.

Çalışmada 2006-2016 yılları arasındaki verilerden hareketle analiz yapılmıştır. Bunun sebebi; 2008 küresel krizinin, katılım bankaları üzerinde nasıl bir etki gösterdiğini analiz etmektir. Bu analiz çalışmanın amacını ifade etmektedir.

4.3. Veri Toplama Aracı

Katılım bankalarına ait veriler, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) resmi internet sayfasından elde edilmiştir. Bankaların içsel değişkenlerine dair bilgiler, TKBB sayfasında, her bankaya ait ayrı ayrı yer almaktadır.

İçsel değişkenlerin yanı sıra, makroekonomik değişken olan GSYİH ise, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) resmi internet adresinden elde edilmiştir.

4.4. Verilerin Analizi

Çalışmada, Aktif Karlılığı ve Özsermaye Karlılığı bağımlı değişkenler olarak kullanılırken, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler, Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler, Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri/Toplam Faaliyet Gelirleri, Maddi Duran Aktifler/Toplam Aktifler ve Krizin etkisinin ölçümlenmesine olanak sağlayan kukla değişken bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Tablo 2, araştırmada kullanılan değişkenleri göstermektedir.

Tablo 2. Araştırma kapsamında kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler

Bağımlı Değişkenler	Kısaltmalar
Varlıkların Kazanma Gücü	ROA (Return On Assets)
Özsermayenin Kazanma Gücü	ROE (Return On Equity)
Bağımsız Değişkenler	
Top. Kred. Ve Alac./Top. Aktifler	TKTA
Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yüküml.	LAKVY
Öz. Karş. Sonrası Net Faiz Geliri/Top. Aktifler	NFT
Maddi Duran Varlıklar/Top. Aktifler	MDT
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla	GSYİH
Kriz Kukla Değişkeni	KR

Tablo 2’de, çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait bilgiler yer almaktadır. Krizin etkisini ölçmek için kullanılan kukla değişken, krizin etkisinin yoğun olarak hissedildiği 2008, 2009 ve 2010 yılları için 1, diğer yıllar için 0 değerini alacak şekilde oluşturulmuştur.

2008 küresel finans krizinin, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları üzerindeki etkisinin analiz edilmesi için kullanılan modeller aşağıdaki gibi kurulmuştur.

Model 1:

$$ROA_{it} = a_{i,t} + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 LAKVY_{it} + \beta_3 NFT_{it} + \beta_4 MDT_{it} + \beta_5 GSYİH_{it} + \beta_6 + KR_{it} + \varepsilon_{it}$$

Model 2:

$$ROE_{it} = a_{i,t} + \beta_1 TKTA_{it} + \beta_2 LAKVY_{it} + \beta_3 NFT_{it} + \beta_4 MDT_{it} + \beta_5 GSYİH_{it} + \beta_6 + KR_{it} + \varepsilon_{it}$$

Çalışmanın amacından hareketle hipotezler aşağıdaki şekilde kurulmuştur:

H₀: 2008 küresel krizinin Katılım Bankaları'nın performansı üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

H₁: 2008 küresel finansal krizinin Katılım Bankaları'nın performansı üzerinde etkisi vardır.

5. Bulgular

Havuzlanmış EKK yöntemini kullanmadan önce bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3' te belirtilmiştir. ROA ve ROE bağımlı değişkenleri, GSYİH, TKTA, MDT, NFT ve LAKVY bağımsız değişkenleri ifade etmektedir. Her bir bankaya dair gözlem sayısı ise otuz üç adet olacak şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Değişkenlere ait betimleyici istatistikler

	ROA	ROE	GSYİH	TKTA	MDT	NFT	LAKVY
Ort.	1,7182	16,6000	1230000000	70,7727	1,6939	3,3136	42,6242
Medyan	1,6000	14,8000	1200000000	71,6000	1,7000	3,0000	36,1000
Max.	3,4000	32,2000	1580000000	81,9000	2,5000	5,9000	89,8000
Min	0,7000	7,8000	990000000	60,5000	0,8000	2,2000	16,9000
Std. Sapma	0,6267	5,6206	211000000	5,3452	0,5025	0,9915	18,7757
Çarpıklık	0,7941	1,4882	0,3679	-0,1086	-	0,9382	1,0221
Basıklık	3,0552	4,4942	1,6285	2,5377	1,8184	2,9312	3,1365
Jarque-Bera	3,4728	15,2508	3,3308	0,3587	1,9582	4,8475	5,7720
Prob.	0,0176	0,0005	0,0189	0,0836	0,0376	0,0886	0,0558
Gözlem Sayısı	33	33	33	33	33	33	33

Çalışmada bulunan değişkenler, öncelikle Havuzlanmış En Küçük Kareler (Pooled Least Squares- POLS) yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. Havuzlanmış En Küçük Kareler testinin yapılabilmesi için değişkenlere yönelik tanımlayıcı istatistiki bilgiler Tablo 3 'de verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlere ait korelasyon değerleri

	ROA	ROE	GSYİH	TKTA	MDT	NFT	LAKVY
ROA	1						
ROE	0,868949	1					
GSYİH	-0,45299	-0,39807	1				
TKTA	0,549322	0,247405	-0,57372	1			
MDT	-0,06315	0,189219	-0,1744	-0,21998	1		
NFT	0,428734	0,520818	-0,41805	0,428262	0,020245	1	
LAKVY	-0,43461	-0,41581	0,417883	-0,59372	0,106049	-0,16093	1

Korelasyon matrisi, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Çalışmanın tutarlı sonuçlar verebilmesi için değişkenlerin birbirleri arasındaki ilişki, yönü pozitif ya da negatif olsa bile çok yüksek katsayıya sahip olmamalıdır. Tablo 4'te yer alan bilgilerden hareketle ROA ve ROE değişkenleri hariç diğer değişkenlerin birbirleri arasındaki ilişkinin katsayısı yüksek değildir. ROA ve ROE arasındaki bu yüksek

ilişki analiz kapsamında sorun teşkil etmemektedir. Bunun nedeni bu değişkenler ayrı ayrı modellerde birbirinden bağımsız kullanılmaktadır.

Tablo 5. ROA modeline yönelik POLS testi sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	T-İst.	Prob.
MDT	-0,244724	0,167541	-1,460684	0,1556
LAKVY	-0,002177	0,005001	-0,435254	0,6668
GSYİH	-2,31E-09	5,12E-10	-4,524782	0,000***
TKTA	0,010992	0,021415	0,513274	0,6119
KR	-0,184469	0,21819	-0,845452	0,4053
C	4,347527	2,011378	2,161467	0,0397
R-squared	0,625873	Mean dependent var		1,718182
Adj. R-squared	0,556591	S.D. dependent var		0,626725
Prob(F-statistic)	9,033618	Durbin-Watson stat		0,860174

Tablo 5, Havuzlanmış En Küçük Kareler testinin ROA modeli için sonuçlarını göstermektedir. Havuzlanmış En Küçük Kareler testinin ROA modeli üzerindeki sonuçlarına göre, bağımsız değişkenlerden sadece GSYİH değişkeninin ROA bağımsız değişkeni üzerinde, %5 anlamlılık derecesinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisinin varlığı görülmektedir. Kriz kukla değişkeninin ise, ROA bağımlı değişkeni üzerinde negatif bir katsayıya sahip olduğu görülmektedir. Fakat istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Tablo 6. ROE modeline yönelik POLS testi sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	T-İst.	Prob.
MDT	-0,044803	1,758397	-0,025479	0,9799
LAKVY	-0,087703	0,052486	-1,670985	0,1063
GSYİH	-1,98E-08	5,37E-09	-3,681398	0,001***
TKTA	-0,214662	0,22476	-0,955073	0,348
KR	-3,35415	2,289981	-1,464707	0,1545
C	60,85444	21,11012	2,882714	0,0076
R-squared	0,487611	Mean dependent var		16,6
Adj. R-squared	0,392724	S.D. dependent var		5,620609
Prob(F-statistic)	5,138874	Durbin-Watson stat		0,986794

Tablo 6'da yer alan bilgilerle, Havuzlanmış En Küçük Kareler testinin, ROE modeli üzerindeki sonuçlarına göre, bağımsız değişkenlerden sadece GSYİH değişkeninin ROE bağımsız değişkeni üzerinde, %5 önem derecesinde, istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisinin varlığı görülmektedir. Kriz kukla değişkeninin ise ROE bağımlı değişkeni üzerinde negatif ama istatistiksel olarak anlamsız bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Bu bilgilerden hareketle krizin etkisini, her bir birim için ve zaman dâhilinde araştırmak için Panel Regresyon Analizi yapılmıştır. Bu analizde kullanılacak olan modelin,

Sabit Etkiler modeli mi yoksa Tesadüfî etkiler modeli mi olacağına karar vermek amacıyla Hausman Testi yapılmıştır.

Tablo 7. Hausman testi sonuçları

	Model 1	Model 2
Hausman Test	0,000	0,000
P-value	1,000	1,000

Tablo 7’de yer alan Hausman Testi sonuçlarına göre, Rassal (Tesadüfî) Etkiler modeli tercih edilerek panel veri analizi yapılmıştır.

Ele alınan banka sayısı, Havuzlanmış En Küçük Kareler testinde kullanılan değişken sayısından az olduğu için, krizin etkisini panel veri analizi kapsamında görmek amacıyla yalnızca GSYİH ve Kriz kukla bağımsız değişkenleri, Tesadüfî (Rassal) Etkiler modelinde analiz kapsamına alınmıştır. Kriz kukla değişkeni, krizin etkilerini görmek amacıyla seçilirken, GSYİH değişkeni ise Havuzlanmış En Küçük Kareler testi sonucunda her iki bağımlı değişkende de anlamlı sonuçlar verdiği için tercih edilmiştir.

Tablo 8. Tesadüfî etkiler modeli sonuçları (ROA modeli için)

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	T-İst.	Prob.
GSYİH	-2,27E-09	3,75E-10	-6,05803	0,000***
KR	-0,02843	0,17483	-0,1626	0,8719
C	4,519746	0,512384	8,821007	0,000
R-squared	0,63058	Mean dependent var		0,730648
Adj. R-squared	0,605952	S.D. dependent var		0,594442
F-statistic	25,6042	Durbin-Watson stat		1,128093
Prob(F-statistic)	0,000			

Rassal etkiler modeline göre, ROA bağımlı değişkeninin analiz sonuçlarının gösterildiği Tablo 8’e göre; GSYİH’ nın ROA üzerinde istatistiksel olarak %5 önem seviyesinde anlamı ve negatif bir etkisinin vardır. Kriz kukla değişkeninin ise Havuzlanmış En Küçük Kareler yönteminde olduğu gibi, ROA modeli üzerinde herhangi bir anlamlı etkisine rastlanmamıştır.

Tablo 9. Tesadüfî etkiler modeli sonuçları (ROE modeli için)

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	T-İst.	Prob.
GSYİH	-2,08E-08	4,19E-09	-4,95548	0,000***
KR	-4,11029	1,957207	-2,10008	0,0442**
C	43,30518	5,589944	7,746979	0,000
R-squared	0,455843	Mean dependent var		10,71601
Adj. R-squared	0,419566	S.D. dependent var		5,483128
F-statistic	12,5656	Durbin-Watson stat		0,839164
Prob(F-statistic)	0,000109			

Rassal etkiler modeline göre ROE bağımsız değişkeni üzerinde GSYİH ve kriz kukla değişkenlerinin etkisinin gösterildiği Tablo 9' daki sonuçlarına göre GSYİH' nın diğer tüm analizlerde olduğu gibi negatif ne istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin varlığı saptanmıştır. Bunun yanında çalışmanın asıl amacını oluşturan kriz kukla değişkeninin de sadece ROE bağımlı değişkeni üzerinde ve istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı ve negatif bir etkisinin olduğu analiz edilmiştir

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ülkelerin güçlü olmak adına yaptıkları işlemlerden en önemlilerinden birisi, ekonomi adına yaptıkları işlemler olmaktadır. Bu nedenle 'Bir ülkenin ekonomisinin güçlü olması o ülkenin güçlü olması anlamına gelmektedir.' görüşü ile ekonomiler, kendi finansal sistemini güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu ekonomiler bir yandan kendilerini güçlendirmek adına fonları, çeşitli araçlarla kendi bünyelerine çekerken bir yandan da bazı risklere maruz kalmaya başlamıştır.

Herhangi bir ekonominin, finansal sistemi içerisinde işlem hacminin artması o sistemin içinde bulunan araçların yatırımcıya hitap etmesiyle başlamaktadır. Yatırımcılar, kazancı artarken risklerinin minimum olmasının yanı sıra, kendi görüşleriyle bağdaşan araçlara yatırım yapma eğiliminde olmuştur. Kişilerin bu eğilimleri, onların sosyal hayattaki fikirleri, görüşleri gibi faktörlerden etkilenmektedir. Tam da burada ortaya çıkan İslami Bankacılık, dinen faizin yasak kılınması ile yatırım yapacak araç bulamayan yatırımcıların talebine cevap vermiştir. İslami bankacılık sadece Müslüman olan ülkelerin piyasalarını değil, diğer dinlere mensup ülkelerin piyasalarının bünyesine kattığı bir finansman çeşidi olmuştur. Böylece İslami finansın küreselleşmesi hızlanmıştır.

Küreselleşme ile ülkelerin finansal piyasalarının birbirlerine olan bağımlılığı artmış ve yatırımlar gibi krizler de küreselleşmeye başlamıştır. Modern finans alanında en yakın ve ağır krizlerden birisi olarak görülen 2008 küresel finansal krizi, bankaları ilgilendiren bir sorun olmuştur. Krizden sonra birçok banka, firmalar ve finansal kurumlar kapanırken diğer yandan bunu fırsata çeviren kurumlar da karlılıklarını maksimum seviyelere ulaştırmıştır.

Küresel finansal kriz sonucunda birçok çalışma yapılmış, ağırlıklı olarak geleneksel bankacılık üzerine etkileri incelenmiştir. Çalışmada, Türkiye' de bulunan üç adet katılım bankasının 2006-2016 yılları arasında küresel finansal kriz karşısında performanslarının etkileri analiz edilmiştir. Analiz aşamasında Havuzlanmış En Küçük Kareler ((Pooled Least Squares- POLS) yöntemi kullanılarak ROA (Aktif Karlılığı) ve ROE (Özkaynak Karlılığı) modelleri incelenmiştir. Analiz kapsamında kriz kukla değişkeninin her iki bağımsız değişken üzerinde de istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmamasının yanı sıra GSYİH değişkeninin ise her iki model üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi olduğu sonucunda ulaşılmıştır. Bu sonuç Hidayat ve Abduh'un (2012) çalışmasında GSYİH değişkeninin, anlamsız bir etkiye sahip olmasıyla çelişkili sonuç vermiştir. Krizin etkisini görmek amaçlı panel veri analizinde, Rassal Etkiler Modeli kullanılarak GSYİH ve Kriz Kukla değişkeni tekrar analize tabi tutulmuştur. Analiz sonuçlarına göre; ROA ve ROE modeli ile GSYİH

değişkeni arasında negatif ve anlamlı bir etkiye rastlanılmıştır. Bu etki, Ledham ve Mecidine'nin (2020) çalışmasında, Özsermaye Karlılığı ve GSYİH arasındaki etki ile paralel sonuçlar göstermiştir. Kriz Kukla değişkeninin de %5 anlamlılık seviyesinde Özkaynak Karlılığı üzerinde negatif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç Mongid' in (2016) çalışmasındaki sonuç ile paralel olurken, Almaanser' in (2014) çalışmasında krizin anlamsız bir etki göstermesiyle çelişkili bir sonuç vermiştir. Aynı zamanda Ali ve Ghauri' nin (2013) çalışmasında, krizin anlamlı bir etkisine rastlanılmaması çalışmadaki ROA modelindeki anlamsız etkiyle paralel sonuçlar göstermiştir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar kullanılan banka, alınan veri seti ve kullanılan değişkenler dâhilinde ulaşılan sonuçlardır. Yeni açılan katılım bankalarının veri setine dâhil edilmesi ve farklı değişkenler kullanılması farklı sonuçlar gösterebileceğinden devamında gelecek olan çalışmalara bir öneri olabilmektedir.

Kaynakça

- Abdulle, M. Y. ve Kassim, S. H. (2012). Impact of global financial crisis on the performance of Islamic and conventional banks: Empirical evidence from Malaysia, *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 8(4), 10-20.
- Ali, A. ve Ghauri, S.P. (2013). Global crisis and credit risk management by banks: A comparative study of banks in Pakistan, *International Journal of Business and Economics Research*, 2(6), 158-168.
- Almanaseer, M. (2014). The impact of the financial crisis on the Islamic banks profitability - evidence from GCC, *International Journal of Financial Research*, 5(3), 176-187.
- Apak, S. ve Açıkgöz, A. (2011). Türkiye’de katılım bankacılığının yeri ve finansal istikrara katkısı, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1, 70-85.
- Arslan, M. F. (2020). Türkiye’deki Katılım Bankalarının Ekonomiye ve Finansal Gelişmeye Etkisi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atar, A. (2017). Başlangıcından günümüze dünyada ve Türkiye’de İslami bankacılığın durumu, *Journal of History Culture and Art Research*, 4(6), 1029-1062.
- Bayındır, S. (2015). *Fıkhi ve iktisadi açıdan İslami finans*, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bostan, F. (2021). Türk Bankacılık Sektöründe katılım bankalarının finansal performans analizi: ENTROPİ, VİKOR ve TOPSİS yöntemleriyle bir uygulama, (Yayımlanmış yüksek lisans tezi) Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.
- Dhankar, R. S. ve Tabash, M. I. (2014). The impact of global financial crisis on the stability of Islamic banks: An empirical evidence, *Journal of Islamic Banking and Finance*, 2(1), 367-388.
- Güler, R. (2014). Türkiye’de katılım bankaları ile ticari bankaların fon toplama ve kullandırma yöntemlerinin karşılaştırılması, (Yayımlanmış yüksek lisans tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hazıroğlu, T. (2016). Türkiye’de katılım bankacılığı fikrinin doğuşu ve kavramsal önemi, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2(1), 119-132.
- Hidayat, S.E. ve Abduh, M. (2012). Does financial crisis give impacts on Bahrain Islamic Banking performance? A Panel regression analysis, *International Journal of Economics and Finance*, 4(7), 79-87.
- İskenderoğlu, Ö., Karadeniz E. ve Atioğlu, E. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe büyüme, büyüklük ve sermaye yapısı kararlarının karlılığa etkisinin analizi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 291-311.
- İsmail, Ö., Görmez, B. ve Mekik, S. (2013). Türkiye’de katılım bankalarının tercih edilme sebepleri: Ampirik bir tetkik, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(1), 187-206.
- Karakaya, A. (2019). Bulanık Karar Verme yaklaşımıyla katılım bankaları finansal performansı, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Prof. Dr. Talha USTASÜLEYMAN Özel Sayısı, ss. 99-122. DOI: 10.18092/ulikidince.577236
- Khan, İ. ve Zahid, S. N. (2020). The impact of Shari’ah and corporate governance on Islamic Banks performance: Evidence from Asia, *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 13(3), 483-501. <https://doi.org/10.1108/IMEFM-01-2019-0003>
- Ledhem, M. A. ve Mekidiche, M. (2020). Economic growth and financial performance of Islamic Banks: a CAMELS approach, *Islamic Economics Studies*, 1(28), 47-62. DOI 10.1108/IES-05-2020-0016
- Miniaoui, H., Sayani, H. ve Chaibi, A. (2015). The impact of financial crisis on Islamic and conventional indices of the GCC Countries, *The Journal of Applied Business Research*, 31(2), 357-370.

- Miniaoui, H. ve Gohou, G. (2013) Did Islamic banking perform better during the financial crisis: Evidence from the UAE, *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 9(2), 115-130.
- Mongid, A., (2016). Global financial crisis (GFC) and Islamic Banks profitability: Evidence from MENA Countries, *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*,4(1),2-16.
- Odabaş, A. ve Bozdoğan, T. (2020). Katılım bankalarının finansal performanslarının ELECTRE Yöntemiyle analizi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 88, 199-224. DOI: 10.25095/mufad.740040
- Özdemir, M. ve Aslan, H. (2017). Türkiye’de İslami finansın dönüşümünün ekonomi politiği, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*.
- Öztop. F., (2006). Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi, (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Parashar S.P. ve Venkatesh J. (2010). How did Islamic banks do during global financial crisis?, *Banks and Bank Systems*, 5(4),54-62.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye’de katılım bankacılığı ve bankacılık sektöründeki önemi, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* ,31,52-75.
- Razak, R. ve Amin, S. (2016). The impact of global financial crisis on the stability of Islamic Banks In Malasia, , *International Journal of Management and Applied Science*,2(10), 104-108.
- Sermaye Piyasası Araştırma ve Uygulama Merkezi (SERPAM), Araştırma Notları 1, İslami Finans, Mayıs 2013, Erişim Tarihi: 26.04.2018.
- [http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=islami_finans\[1\].pdf](http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=islami_finans[1].pdf)
- Seyrek, İ ve Mızırak, Z. (2009). Faiz teorileri üzerine bir inceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin temel dayanağı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 384-394.
- Sırım, V. (2019). İslam iktisadında yatırımların finansmanında Karz-ı Hasen uygulaması, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Araştırma Makalesi, Aralık Ek Sayı, 125-164.
- Sümer, G. ve Onan, F. (2015). Dünya’da faizsiz bankacılığın doğuşu, Türkiye’deki katılım bankacılığının gelişme süreci ve konvansiyonel bankacılıktan farkları, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 297-308.
- Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün tarihsel gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile karşılaştırılması, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 485-508.
- Temelli, F., Çınar, Ö. ve Boz Çelebi, F. (2017). Dünya’da Avrupa’da ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı.
- Terzi, A. (2015). Katılım Bankacılığı: Kitaba uymak mı, kitabına uydurmak mı?, *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*,1-14.
- Tetik, N. ve Dündar, M. Ş. (2014). Geleneksel bankacılık sistemine alternatif olarak faizsiz bankacılık sistemi, *Reforma*, 61(1), 42-50.
- Tetik, N. ve Şahin, A. (2020). Katılım bankalarının finansal perfomans analizi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(34), 293-314.
- Türker, H. (2010). İslami Finans Sisteminde aracılık: Dünyadaki gelişmeler ve sermaye piyasasının geliştirilmesi açısından Türkiye için öneriler , *Yeterlilik Etüdü*, Ankara.
- Ustaoglu, D. (2014). Türkiye’de Katılım Bankacılığı sektördeki yeri ve önemi. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- <http://www.tkbb.org.tr/>
- <http://islamiktisadi.net/index.php/2016/09/22/faizsiz-finansin-turkiyedeki-donusumu/>
- www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma17.doc

